

GEORGE F. BASS, DENİZLER ALTINDA ARKEOLOJİ - SU ALTINA ADANMIŞ BİR
ÖMÜR: ANILAR VE KEŞİFLER, İSTANBUL, 2013, BOYUT YAYIMCILIK, 372 SAYFA.
ÇEV.:FEZAL GÜLFİDAN. ISBN: 9789752310438

Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada ve kıtalar arası geçişi sağlayan doğal bir köprü olarak sahip olduğu jeopolitik konumuyla ve Antik Çağdan günümüze kadarki zaman dilimi boyunca ülke sınırları içerisinde kalan arazilerinin verimliliği sebebiyle yoğun bir biçimde iskân görmüştür. Bu süreçte Türkiye karasuları da birçok denizci ulus-kavimin geçiş güzergâhı içinde yer almıştır. Bu doğrultuda donanmalar, ticaret filoları, yolcu gemileri ve de kâşif-seyyah tekneleri Karadeniz-Ege-Güney Akdeniz rotaları üzerinde sıklıkla seyir halinde bulunmuşlardır. İlk olarak M.Ö. II. binyılda Mısır'ın Doğu Akdeniz deniz ticareti hakkındaki veriler tasvirler sayesinde net bir şekilde gözlemlenebilen bu seyir hareketleri giderek komşu coğrafyalarda (Akdeniz ve Ege Kıyıları) ve daha sonra da daha uzak bölgelerde (Karadeniz, Adriyatik ve Tyrhen Sahilleri, Atlas Okyanusu, Kızıl Deniz ve Hint Okyanusu) kronolojik bir düzlemde izlenir hale gelmiştir. Bu çerçevede Anadolu kıyıları antikçağ deniz ticaretinin başlangıç ve gelişim evrelerinin gözlemlenebilmesi açısından oldukça önemli veriler (antik liman kalıntıları, su altında bulunan mimari kent elemanları ve gemi batıklarıyla bu gemilerin taşıdıkları ticari mallar gibi) sunmakta ve çeşitli ülkelerden bilim insanlarını bu özelliğiyle kendisine çekmektedir. İnceleme altına alınan bu eser de Sualtı Arkeolojisi açısından son derece önemli çalışmalarda imzası bulunan ve bu çalışmalarının büyük çoğunluğunu Türkiye'nin Güney Akdeniz sahillerinde gerçekleştirmiş bir bilim adamı olarak George F. Bass'ın yarım asırdır yürütmüş olduğu araştırmaların ve edindiği tecrübelerinin okuyucuya aktarılmasını amaç edinir.

Eser, 1975 yılında George F. Bass tarafından yayınlanan *Archeology Beneath the Sea* (Deniz

Altında Arkeoloji) adlı kitabının kendisi tarafından genişletilmesi ve daha sonraki araştırmalarından elde edilmiş güncel verilerin de çalışmaya eklenmesi sonucunda oluşturulmuştur. Bülent Özukan'ın genel yönetmenliği ve Fezal Gülfidan'ın da İngilizce'den Türkçe'ye çevirisiyle bir atlas-kitap haline getirilen eser, 2013 yılında basılmıştır. Çalışmanın içeriğinin okuyucuya sunulduğu *İçindekiler* (4-5) kısmından sonra, *Sunum*'da (6-9) kitabın genel yönetmeni Bülent Özukan, eserin ortaya çıkış sürecinde sahip olduğu görüşler ve onun bu görüşlerine etki eden nedenler, son olarak da kitap projesinin hayata geçirilmesi evresinde kendisinin, kitabın yazarı George F. Bass ile olan fikir alışverişleri-görüşmeleri aşaması hakkında okuyucuyu bilgilendirmektedir. *Önsöz*'de (10-13) ise kronolojik olarak yaklaşık aynı zaman dilimine (M.Ö. XIII. yüzyıl) tarihlenen iki tarihsel karakter -birisi Troia'dan yurdu Ithaka'ya dönmek için büyük bir mücadele veren ünlü Odysseus, diğeri ise Gelidonya Tunç Çağı Batığı adıyla bilim dünyasına duyurulan ticaret gemisinin ismi dahi bilinmeyen kaptanı- birer denizci kimliğiyle okuyucuya tanıtılmaktadır. Bu şekilde başlatılan eser, iki ana bölüm -*Üniversite Müzesi* (14-163) ve *Su Altı Arkeoloji Enstitüsü* (164-371) ve bu iki ana bölümün altında sıralanmış tematik alt başlıklardan oluşmakta, yazarın Türk Bilim Camiasına, Türk okuyucusuna ve Türkiye sahillerinde yapmış olduğu araştırmalar sırasında kendisine ve çalışmalarına katkı sağlayan kurum, kuruluş ve şahıslara ithafen yazdığı bir *Teşekkür* (372) yazısıyla sonlanmaktadır.

Üniversite Müzesi (14-163) isimli birinci bölüm on iki alt başlıktan oluşmaktadır. *Öykünün başladığı Yer* (16-25), ilk alt başlıktır ve burada yazar, Pennsylvania Üniversitesi'ndeki

lisansüstü çalışmalarına başladığı 1959 yılında Bodrum'a ilk gelişi, batıklar konusunda tecrübeli bir foto muhabiri-dalgıç olan Peter Throckmorton ile tanışması, birlikte ilk ortak çalışmalarını yapacakları ekibin kurulması ve kazı çalışmalarının-ekipmanların organizasyonu hakkında bilgi verir. *İlk Antik Gemi Kazısından Bodrum Müzesi'ne* (26-44) ikinci alt başlığında Geli-donya Burnu Tunç Çağı batığına yönelik 1960 yazındaki ilk dalışlar ve bu dalışlar sonucunda ele geçen buluntuların Bodrum Kalesi'nin deposuna getirilerek bir müze kurulması aşamasından bahsedilir. Eserin *Buzdağın Saklı Kısmı* (45-53) adlı üçüncü alt başlığı, yazarın 1960 yılındaki su altı çalışmalarının sonucunda elde ettiği bulgular-arkeolojik veriler hakkında Pennsylvania Üniversitesi'nde yaptığı ayrıntılı araştırmalar ve bilimsel çalışmalarını konu alır. *Devam Etmen Lazım George* (54-60) alt başlığında yazar, 1960'lı yıllarda henüz tecrübe sahibi olmadan başladığı su altı arkeolojisiyle ilgili çalışmalarını sürdürüp sürdürmeme konusundaki ikilemi ve bu ikilemin sonucunda araştırmalara devam etme kararı alarak yeni sezon çalışmalarına başlamak amacıyla Yassıada Batığına dalacak ekibin oluşturulması aşaması hakkında bilgi verir.

Daha Derine (61-80) alt başlığıyla devam eden eserde yazar, 1961 yılında Yassıada Doğu Roma batığıyla ilgili yapılan ilk araştırmaların bir özetini sunar. Bir diğeri olan *Dip Zamani* (81-94) ise Yassıada Doğu Roma batığı kazısının 1962-63 yaz sezonundaki ikinci dönem çalışmalarını ele alır. Yedinci alt başlık, *İlk Denizaltımız* (95-104)'da yazar su altı araştırmalarında kullanılmak üzere *Asherah* adlı denizaltının Yassıada'ya getirilişinden ve bu denizaltıyla yapılan ilk su altı araştırmaları sürecinden bahsetmektedir. Bir diğer alt başlık olan *Dev Bir Puzzle* (105-116), Yassıada Batığı çalışmaları sonucunda elde edilen bilgi birikiminin yorumlanması ve ele geçen arkeolojik malzemenin farklı disiplinlerden araştırmacılar tarafından değerlendirilmesi aşaması hakkında bilgi verir. *Kaptan George'un Gemisi* (117-126) alt başlığın-

daysa, Yassıada Batığı üzerinde yapılan araştırma ve çalışmaların sonucunda elde edilen bilgiler ışığında, geminin ne zaman ve nasıl inşa edildiği, ne amaçla kullanıldığı, taşıdığı yükün içeriğinin ne olduğu, mürettebatının kaç kişiden oluştuğu ve nereden gelip nereye gittiği gibi sorulara cevap aranır. *Daha Hızlı, Daha Verimli* (127-140) onuncu alt başlıktır; yazar burada Yassıada yakınlarında yeri tespit edilen farklı bir Geç Roma batığının kazılmasına yönelik yapılan planlamalar, Yassıada üzerinde kazı kullanım alanlarının oluşturulması, kazı için gerekli olan malzemenin teminatı, 1967 yazında batığa yapılan ilk dalışlar ve elde edilen bilgi birikimi hakkında değerlendirmede bulunur. *Biraz Heyecan, Biraz Can Sıkıntısı* (141-152) alt başlığında Yassıada Batığına yakın alanlarda sünger avcıları tarafından tesadüfen bulunmuş *Fortuna, Demeter* ve *Afrikanlı Genç* heykelleri dikkate alınarak, bölgedeki yeni batıkları keşfetme hedefiyle yapılan dalışlar ve sürdürülen araştırma-keşif faaliyetleri ele alınmaktadır. Birinci bölümün son alt başlığı *Suyla Şaka Olmaz* (153-163), Yassıada Batığı dalış ekibi görevlilerinden biri olan Erick'in ve civarda sünger toplamak amacıyla dalış yapan amatör dalgıç Mehmet'in uğramış oldukları dalış kazaları, bunun sonucunda yedikleri vurgun, birincisinin tedavi süreciyle hayatta kalabilmesi, diğerinin ise tüm tıbbi girişimlere rağmen yaşamını yitirmesi üzerine bilgi verir.

Su Altı Arkeoloji Enstitüsü (164-371) isimli ikinci bölümün ilk alt başlığı *Deniz Çağırıyor* (164-173) yazarın 1973 yılının başında Amerikan Su Altı Arkeolojisi Enstitüsü'nün (*The American Institute of Nautical Archaeology - AINA*) kuruluş işlemleri için 1972'de Pennsylvania Üniversitesi'ndeki görevinden istifası, bir yıl sonra da Amerika'daki bütün mal varlığını satarak Kıbrıs'a yerleşmesi ve Enstitü'nün oluşum aşaması üzerine bilgi sunar. Bir diğer alt başlık olan *Eski, Bulduğumuz Her Şeyden Eski* (174-186) ise kurulmuş olan Enstitü'nün ilk su altı kazı faaliyetlerini gerçekle-

tirebilmek amacıyla yeni batıklar aranması ve bu arayışın sonucunda da Gökova Körfezi'nin kuzey kıyısındaki Şeytan Deresi yakınlarında bulunan Tunç Çağı batığı hakkında bilgi sunmaktadır. On beşinci alt başlık *Paketleyip Yükleme, Yükleyip Paketleme* (187-198)'de yazar yeni kurulan araştırma ekibinin Yassıada Batığı kazısını tamamlamak ve Tunç Çağı batığında araştırmalara başlamak üzere Türkiye'ye gelmesi, ancak 1974'te patlak veren Kıbrıs Barış Harekati nedeniyle Türk kara sularının araştırmalar için tehlikeli hale gelmesi ve Yassıada kampının boşaltılması süreçleri hakkında bilgi verir. Bass, bu süreçte Türkiye'deki çalışmalarına ara vererek, ABD'nin Maine Eyaleti'ndeki Penobscot körfezinde, 1979'yıldaki İngiliz ve Amerikan filolarının çarpışması sonucunda batmış olan Amerikan yelkenli teknesi *Defence*'in kazısını üstlenmiştir.

Yeni Yüzler, Yeni Keşifler (199-212) alt başlığında yazarın Türk kara sularında çalışabilmesi için izinlerinin onaylanması (kazıda Amerikalı öğrenciler yerine Türk öğrencilerin çalıştırılması şartıyla), Şeytan Deresi Tunç Çağı batığının yanındaki küçük bir koyda kamp alanının oluşturulması, batığa yönelik ilk araştırmaların ilerleyiş süreci ve sonuçları değerlendirilir. *Camın Yolculuğu* (213-224) ise Serçe Limanı'nda lokalize edilen ve M.S. XI. yüzyıla tarihlenen, İslami formda imal edilmiş olan cam nesnelerin tespit edildiği batığın 1977-1979 yılları arasındaki araştırılma sürecini konu alır. *Bir Orada Bir Burada* (225-234) adlı on sekizinci alt başlıkta yazar davet üzerine Meksika'daki La Media Luna'da (Yarım Ay Gölü) Ulusal Antropoloji ve Tarih Enstitüsü'nün arkeolojik dalış ekibine su altı kazı yöntemleri üzerine bir aylık kurs vermesi sürecinden ve bu sürecin tamamlanmasının ardından Serçe Limanı Cam Batığına geri dönüşünden bahseder. *İğneyle Kuyu Kazmak* (235-242) alt başlığında Serçe Limanı cam batığından çıkartılan yarım-bir milyon arası kırık cam ve de binlerce ahşap parçanın yeniden birleştirilmesi üzerine yapılan

çalışmalar ele alınır. *Bir Geminin Anlattıkları* (243-250), Serçe Limanı alan çalışmaları sonlandırıldıktan sonra geminin şekli, kargosu, mürettebatı, rotası ve yapım yılı hakkında derinlemesine yapılan araştırmalar ve incelemeler üzerine değerlendirmelerde bulunur. *Bir Tunç Çağı Batığı* (252-266), 1982 yılında Bodrumlu süngerci Mehmet Çakır tarafından Kaş-Uluburun açıklarında keşfedilmiş, 1984-1994 yılları arasında da kazısı yapılmış olan ve M.Ö. XIV. yüzyıla tarihlenen Tunç Çağı batığına yönelik on yıllık araştırma-kazı faaliyetleri sürecini konu almaktadır. Yirmi ikinci alt başlık, *Kraliyet Geminin Saklı Hazinesi* (267-274) ise söz konusu batıktan çıkarılan buluntular ışığında geminin yapım tarihi, kargo türü ve içeriği, güzergâhı, mürettebatı ve inşa tekniği gibi sorunsallar üzerine yapılan yorumlar ve incelemeler üzerine bilgi verir. *Başımızı Örtcek Çatıdan Daha Fazlası* (275-280), enstitünün Bodrum'da inşa edilen yeni merkez binasının ve yazarın yine aynı muhitte yaptırdığı taş işçiliğe sahip evinin tanıtımına ayrılmıştır. *Gelidonya Burnu'na Geri Dönüş* (281-288) yazarın Uluburun Batığı çalışmalarının sonlanmasından sonra, ilk su altı araştırmalarını gerçekleştirdiği Gelidonya Burnu Tunç Çağı batığında yaptığı kısa süreli incelemeleri ve ardından geçirmiş olduğu kısmi felç hastalığını konu alır.

Yeni Bir Heyecan (289-300) isimli yirmi beşinci alt başlıkta Çeşme'nin güneyindeki Tektaş Burnu açıklarında bulunan ve 1999 yılında kazısı başlatılan M.Ö. V. yüzyıl batığı inceleme altına alınır. *Yorgun Ama Mutlu* (301-306)'da 2000 yılında Bodrum Su Altı Arkeoloji Müzesi'nin Tunç Çağı Batıkları Salonu'nun ve enstitünün yeni hizmet binalarının (Kütüphane, Bilgi İşlem Merkezi ve Konservasyon Laboratuvarı) açılışı hakkında bilgi verilir. *Akrilik Koza-muz* (307-314) alt başlığı su altı araştırmalarında kullanılmaya amaçlı tasarlanmış olan *Carolyn* isimli iki kişilik denizaltı ve bu denizaltıyı nakletmek-muhafaza etmek amacıyla dizayn edilmiş katamaran *Millawanda*'yı okuyucuya tanı-

maktadır. *Az Zamanda Çok İş* (315-324) alt başlığı 29 Eylül-1 Kasım 2001 tarihleri arasındaki bir aylık dönemde *Carolyn* denizaltısıyla Akdeniz’de yürütülen araştırma-keşif faaliyetleri sonucunda yeri saptanan yirmi altı antik batık hakkında bilgi vermektedir. *Arkaik ve İyi Korunmuş* (325-336) 2001 yılında Bodrum-Pabuç Burnu açıklarında yeri belirlenen ve 2002 yılında kazısı başlatılan Arkaik dönem batığı çalışmalarını konu alır. *Başka Türü Bir Dalış* (337-342) ise yazarın 1846’da A.B.D.’nin New York Eyaleti’ne bağlı Fishers Adası açıklarında batmış olan S.S. Atlantic isimli yolcu gemisine 2004 yılında gerçekleştirdiği dalışla ilgili bilgi verir. *Tarihin En Tanınmış Gemisine Ziyaret* (343-350) alt başlığında ise yazar 2003 yılında Kuzey Atlantik Okyanusu’nda sulara gömülmüş ve 3783 metre derinlikte bulunan *Titanic* yolcu gemisine sonar denizaltılarla gerçekleştirilen araştırma-inceleme dalışı hakkında bir özet sunar. *Büyük, Kocaman Bir Aile* (351-362) Gelidonya Tunç Çağı batığı kazısının başlangıç tarihi olan 1960 yılından 2010 yılına kadarki elli yıllık sürecin kutlanmasını ve yazarın bu süreçte birlikte çalıştığı araştırmacı-bilim adamları ile Gelidonya’da tekrar bir araya gelmesini konu alır. Eserin son alt başlığı *Alın Yazısı*’nda (363-371) yazarın çocukluk yılları, üniversiteye başlaması ve arkeolojiyle tanışması, bir doktora öğrencisiyken ilk su altı kazısını yönetme göreviyle Gelidonya Burnu’na gönderilişi, yarım asırlık su altı arkeolojisi deneyimi sonucunda kazanmış olduğu ulusal-uluslararası ödüller-madalyalar hakkında bilgi verilerek çalışma sonlandırılır.

Sonuç olarak eser, su altı arkeolojisi bilimi-

nin kurucusu olarak kabul edilen George F. Bass’ın elli yıllık araştırma-kazi faaliyetleri sonucunda sahip olduğu bilgi birikimini ve edindiği tecrübeleri tematik bölümler altında oluşturulmuş bir anı kitabı formunda okuyucuya sunmaktadır. Çalışma aynı zamanda yazarın su altı araştırmalarının büyük bir bölümünü Türkiye’nin karasularında (Güney Akdeniz ve Ege sahilleri) gerçekleştirmiş olması nedeniyle, Türkiye su altı araştırmalarının gelişiminin başlangıçtan günümüze kadarki süreçte net bir şekilde izlenebilmesi açısından da önem taşımaktadır. Bütün bu kapsamıyla söz konusu çalışma su altı arkeolojisi alanında araştırma yapacak ve yeni projelere imza atacak olan bilim adamlarına da geniş bir yelpazede oldukça değerli bilgiler sunmaktadır. Bu doğrultuda eserinde George F. Bass bir taraftan dünyanın en önemli batıklarının keşif öykülerini okuyucusuyla buluşturmakta, diğer taraftan da su altı arkeolojisinde mihenk taşı olarak kabul edilebilecek yenilikler hakkında ilgilenenleri haberdar etmektedir. Çalışma bu kapsamda çağımızın en saygın bilim adamlarından birisi olarak kabul edilen George F. Bass’ın su altı arkeolojisine adanan elli yıllık öyküsünün kronolojik biçimde düzenlenmiş bir özeti olmasının yanında, su altı araştırmalarının başlangıç-gelişim aşamasına ışık tutan yegâne ve en muteber eserlerden birisi olması bakımından da önem arz etmektedir.

Erkan KURUL

Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya, erkankurul@akdeniz.edu.tr